

Anna Kwaśniewska

"Zagrożona tożsamość? :
problematyka globalizacji w
zainteresowaniach polskiej
antropologii", red. Anna
Nadołska-Styczyńska, Wrocław-Łódź
2005 : [recenzja]

Acta Cassubiana 8, 349-353

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Anna Kwaśniewska

Zagrożenie tożsamości? Problematyka globalizacji w zainteresowaniach polskiej antropologii,

**praca zbiorowa pod red. Anny Nadolskiej Styczyńskiej,
Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Uniwersytet Wrocławski,
Uniwersytet Łódzki, Wrocław–Łódź 2005, ss. 288**

Zagadnienie tożsamości należy do bardzo często podejmowanych obecnie tematów nie tylko przez socjologów, ale również antropologów i filozofów. Można powiedzieć, że problematyka tożsamości zarówno indywidualnej, jak i zbiorowej, kiedyś marginalna, stała się obecnie zagadnieniem kluczowym w wyjaśnianiu zmieniającej się rzeczywistości. Drugim częstym tematem prac jest globalizacja niosąca groźbę ujednoczenia i jej wpływ na rozwój gospodarczy i kulturowy społeczeństw¹. Problemom tym poświęcona jest praca zbiorowa zatytułowana *Zagrożenie tożsamości? Problematyka globalizacji w zainteresowaniach polskiej antropologii*. W jej skład wchodzi artykuły napisane przez znanych i uznanych polskich antropologów, etnologów, jak Zbigniew Jasiewicz, Izabella Bukraba-Rylska, Sławoj-Szynkiewicz oraz młodych adeptów tych dyscyplin pracujących na co dzień na uczelniach i w muzeach w całym kraju.

Spośród wielu prac dotyczących wymienionej wyżej problematyki, ukazujących się ostatnio na rynku wydawniczym, jest to książka ciekawa i godna uwagi. Pokazuje, jak różnie można pojmować zagadnienie globalizacji oraz jak różny można mieć do niej stosunek. Można powiedzieć, że myślą przewodnią pracy było pokazanie, że antropologia coraz bardziej zajmuje się sprawami współczesnych przemian kulturowych i społecznych zachodzących zarówno w Polsce, jak

¹ Zygmunt Bauman, znany socjolog polskiego pochodzenia, tak pisze we wstępie do swej książki zatytułowanej *Globalizacja*: „*»Globalizacja« jest na ustach wszystkich. Słowo na czasie, które szybko zmienia się w slogan, w magiczną formułę, w hasło otwierające bramy wszystkich tajemnic teraźniejszości i przyszłości. Podczas gdy jedni »globalizacją« nazywają praktyki, którym się oddajemy, ponieważ chcemy być szczęśliwi, dla innych stanowi ona przyczynę naszego nieszczęścia. Wszyscy jednak uważają »globalizację« za nieunikniony los świata, a także za nieodwracalny proces, który dotyczy każdego z nas w takim samym stopniu i w ten sam sposób» (Z. Bauman, *Globalizacja. I co z tego dla ludzi wynika*, tłum. Ewa Klekot, Warszawa 2000, s. 5.).*

i w krajach pozaeuropejskich. Analizuje procesy wywołane globalizacją i różne reakcje na te procesy. Praca podzielona została na trzy rozdziały. Rozdział pierwszy zatytułowany *Antropologiczna perspektywa problemów globalizacji* otwiera artykuł Zbigniewa Jasiewicza pt. *Kilka uwag o badaniach nad procesami globalizacji w polskiej etnologii/antropologii kulturowej*. Autor stwierdza w nim, że etnologia i antropologia dobrze zaznajomione z realiami kulturowymi świata mogą wskazać, jakie są relacje między globalizacją polityczną i gospodarczą a kulturową w społecznościach lokalnych, etnicznych i narodowych. Wyniki badań etnologicznych wskazują, że globalizacja nie prowadzi do tworzenia się w skali całego świata jednej kultury, lecz do hybrydyzacji, czyli nakładania się fragmentów form społecznych i zjawisk kulturowych, tworząc rodzaj melanżu interkulturowego. Etnologia od dawna zajmująca się różnym centrami kulturowymi nie postrzega procesów globalizacyjnych jako jednokierunkowych (jako westernizacji). Wskazuje na wpływy i tradycje różnych kultur, np. azjatyckich. Autor stwierdza w zakończeniu, że etnologia i antropologia mogą pomóc w znalezieniu zdrowej równowagi między obroną tożsamości a wykonywaniem tego, co jest konieczne, aby przetrwać w warunkach globalizacji.

Drugi artykuł *Globalizacja poza kontrolą*, którego autorem jest Jerzy Kuniewski, porusza zagadnienie narodzin globalizacji (sam termin pojawił się w 1985 r., tych XX w.), jej przemian i skutków. Autor stwierdza, że globalizacja wymknęła się spod kontroli, a uwolnione niekontrolowane siły napierają własnego tempa. Tu jako przykład podaje ekspansję terroryzmu. Globalizacji w sensie gospodarczym, kulturowym (przykładem jest Internet) nie da się powstrzymać. Burzy ona dotychczasowe struktury społeczne, niszczy wspólnoty. Reakcją na globalizację jest uaktywnienie się kultur i sił politycznych preferujących życie we własnej wspólnocie etnicznej czy religijnej, według ustalonych tam reguł, przeciwstawiającym się tendencjom kosmopolitycznym. Z tego napięcia rodzi się terroryzm. Autor widzi w globalizacji niszczącą siłę wywołującą negatywne skutki gospodarcze, kulturowe i społeczne.

Podobnej tematyce poświęcony jest artykuł Violetty Wasilewskiej-Krawczyk zatytułowany *Tożsamość podmiotu zbiorowego w dobie globalizacji*. Zdaniem autorki w dobie współczesnej zagadnienie tożsamości etniczno-kulturowej nabiera nowego wymiaru w związku z postępującymi procesami integracji europejskiej i globalizacji. Globalizacja rozumiana często jako „amerykanizacja” wywołuje w wielu społecznościach sprzeciw, czego efektem są nasilające się zamachy terrorystyczne. Zamachy te powinny być zdaniem autorki pierwszą lekcją nowej historii powszechnej i wstępem do interkulturowego i interetycznego dialogu, zanim politycy wyprodukują następną wojnę. Kto powinien prowadzić ten dialog – autorka już nie mówi.

Opory kultury to tytuł artykułu Haliny Mielnickiej. Współczesne procesy unifikacyjne prowadzą do zmian tożsamości. Zaś istnienie tożsamości społecznej,

jak i indywidualnej związane jest – zdaniem autorki – z zaspokajaniem potrzeb afiliacyjnych, te zaś mogą być zastępowane tylko w konkretnych środowiskach społecznych, do których należą poszczególne osoby. Obecnie w związku z wejściem Polski do UE następują przemiany kulturowe zarówno w makro-, jak i mikroskali. Przemiany, te zdaniem autorki, powodują, że Polacy będą chcieli świadomie wybrać swoją tożsamość kulturową, aby podkreślić w ten sposób swoją odmienność.

Nie sposób scharakteryzować krótko wszystkich zawartych w tomie artykułów, ograniczę się więc do najciekawszych. I tak w rozdziale pierwszym oprócz wymienionych wyżej na uwagę zasługuje *Dziedzictwo kulturowe polskiej wsi – wspólny mianownik pluralizującego się społeczeństwa* Izabelli Bukraby-Rylskiej. Autorka, będąca pracownikiem naukowym Instytutu Wsi i Rolnictwa PAN, specjalizuje się w problematyce szeroko pojętej kultury wsi i jej przemian. A. Bukraba-Rylska w oparciu o analizę wyników prowadzonych przez siebie badań, stwierdza, że tożsamość społeczeństwa polskiego jest w dalszym ciągu mocno przesiąknięta wartościami i normami mającymi swoje źródła na wsi i jej kulturze, choć wiele z nich nie występują jako treści jawne, zwerbalizowane. Funkcjonują bardziej w sferze zbiorowej podświadomości. Zasób ten zubożony i spłycony w warstwie symboli przez kulturę masową, dyskredytowany jeśli chodzi o wartości światopoglądowe (religijność) najpełniej przetrwał w sferze kultury społecznej. Czy oprze się naporowi globalizacji i coraz bardziej widocznemu rozbiciu społeczeństwa na odrębne grupy pozbawione możliwości porozumiewania się – pokaże przyszłość.

Rozdział drugi pracy składający się z ośmiu artykułów zatytułowany został *Ochrona dziedzictwa i tożsamości kulturowej jako reakcja na procesy globalizacji*. Już sam tytuł rozdziału jest tezą, którą mniej lub bardziej wyraźnie udowadniają poszczególni autorzy, pokazując działania podejmowane w różnych regionach kraju, zmierzające do wykorzystania i lokalnej tradycji we współczesnej prezentacji regionu, działania na rzecz odrodzenia lokalnej tradycji i języka. Zmian cywilizacyjnych i wynikających z nich zmian kulturowych nie da się zatrzymać. Ważne jest, aby w sposób przemyślany chronić swoje otoczenie i spuściznę kulturową i umiejętnie włączać ją w krąg kultury europejskiej czy światowej. W rozdziale tym znajduje się artykuł Anny Weroniki Brzezińskiej zatytułowany *Stowarzyszenie regionalne jako forma identyfikacji z regionem i kultura regionalną (na przykładzie Kociewia)*. Składa się on z dwóch części: pierwszej – teoretycznej, wyjaśniającej pojęcia „region kulturowy”, „kultura regionalna”, przebieg procesu identyfikowania się z kulturą regionalną i drugiej prezentującej stowarzyszenia regionalne działające na obszarze Kociewia jak Federacja Stowarzyszeń i Związków „Kociewska Więźba”, Towarzystwo Miłośników Ziemi Kociewskiej, Instytut Kociewski, Kociewskie Towarzystwo Oświatowe, Towarzystwo Miłośników Ziemi Tczewskiej i Tczewskie Towarzystwo Kulturalne „Brama”. Autorka pokazuje, że działające prężnie na obszarze Kociewia (powstające często oddolnie) regionalne stowarzyszenia wpływają na kształtowanie się tożsamości lokalnej regionalnej i społecznej.

Także w drugim rozdziale zamieszczony jest artykuł Małgorzaty Orlewicz *Ochrona dziedzictwa kulturowego jako przeciwwaga globalizacji*. Po części wstępnej wyjaśniającej termin „globalizacja” i „dziedzictwo kulturowe” autorka przechodzi do meritum, jakim jest przedstawienie programu edukacji regionalnej prowadzonego przez Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie. Celem edukacji regionalnej jest bowiem poznanie własnego środowiska kulturowego, uczenie otwartości na inne społeczności i kultury, a także szacunku dla drugiego człowieka. Program edukacyjny PME zawiera tematy lekcji muzealnych dla różnych typów szkół (szkoły podstawowe, gimnazja, licea), warsztaty plastyczne, rodzinne spotkania z tradycją, zajęcia dla nauczycieli. W Muzeum prowadzone są zajęcia poświęcone różnym regionom Polski i świata, koncerty muzyki ludowej i folkowej oraz kiermasze nawiązujące do wiejskich jarmarków. Ta szeroka oferta ma na celu poznanie kultury własnego narodu i innych. Ma to być przeciwwagą dla postępującej globalizacji.

Rozdział trzeci pracy nosi tytuł *Kultury etniczne i narodowe wobec globalizacji. Przykłady badań i analiz antropologicznych*. Zawiera on osiem artykułów poświęconych problematyce kultur zarówno małych grup etnicznych w Polsce: Tatarzy (artykuł Urszuli Wróblewskiej), Karaimi (Katarzyny Kulikowskiej), jak też różnym aspektom i przemianom kultur narodów mieszkających w Ekwadorze (Magdalena Sniadecka-Kotarska), Sudanie (Jarosław Różański), Afryce Zachodniej (Jacek Łapott, Lucjan Buchalik, Katarzyna Podyma) i Tanzanii (Jolanta Koziorowska). W rozdziale tym znajduje się także artykuł *Idea „miast Słońca” w kontekście procesów globalizacyjnych*. Jego autorka Swietłanna Czerwonaja przedstawia wpisującą się w ideę globalizacji koncepcje budowy „miast Słońca”. Koncepcje budowy takich miast zrodziły się w głowach klasyków socjalizmu utopijnego, a zrealizowane zostały w Związku Radzieckim. Przykładami takich miast są Kosomolsk na Amurze, Magnitogorsk, Brats, Diwnogorsk. Najpóźniejszym zaś przykładem wzniesienia kolejnego „miasta Słońca” jest budowa nowej stolicy Inguszcji miasta Magas, gdzie w warunkach ogólnej nędzy, spowodowanej zniszczeniami wojennymi i frustracji społecznej, trwa budowa nowego imponującego miasta. Autorka wyjaśnia ten fenomen następująco: „*I tylko Inguszcja, która dosłownie tonie w błocie nie do przebycia, dróg zniszczonych czołgami i taborami uciekinierów buduje dziś swoje olśniewające, błyszczące złotymi kopułami miasto Słońca – Magas. Wydaje się, że im biedniejszy jest kraj, im bardziej beznadziejny jest jego stan socjalno-gospodarczy, tym popularniejsza okazuje się ta idea, mająca przynieść sławę ich władcom (prezydentom) i dać zbudna ulgę doprowadzonemu do rozpacz ludowi*”².

² T. Czerwonaja, *Idea „Miast Słońca” w kontekście procesów urbanizacyjnych*, [w:] *Zagrożenie tożsamości? Problematyka globalizacji w zainteresowaniach polskiej antropologii*, red. A. Naldowska-Styczynska, Wrocław–Łódź 2005, s. 227.

Publikacja ta wpisuje się w badania nad problemami współczesnego „globalnego” świata. Pokazuje różne podejścia do globalizacji od pełnej akceptacji i nieuchronności tego procesu wraz ze wszystkimi konsekwencjami aż do katastroficznych wizji. Pokazuje też, że obserwowane nasilenie procesów etnicznych i dążenie do ochrony własnego dziedzictwa kulturowego jest reakcją na tendencje unifikujące i homogenizację spowodowaną globalizacją.